

DATE DOWNLOADED: Tue Nov 15 16:08:33 2022

SOURCE: Content Downloaded from [HeinOnline](#)

Citations:

Bluebook 21st ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position, 2001 Strani PRAVNI ZIVOT 5 (2001).

ALWD 7th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position, 2001 Strani Pravni Zivot 5 (2001).

APA 7th ed.

Mrvic-Petrovic, N. (2001). Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position. Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life), 2001, 5-26.

Chicago 17th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, "Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position," Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life) 2001 (2001): 5-26

McGill Guide 9th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, "Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position" [2001] 2001 Strani Pravni Zivot 5.

AGLC 4th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, 'Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position' [2001] 2001 Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life) 5.

MLA 8th ed.

Mrvic-Petrovic, Natasa. "Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position." Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life), 2001, 2001, p. 5-26. HeinOnline.

OSCOLA 4th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, 'Suppressing the Trading of People from the Aspect of International Legal Regulation of Foreign Migrants' Position' (2001) 2001 Strani Pravni Zivot 5

-- Your use of this HeinOnline PDF indicates your acceptance of HeinOnline's Terms and Conditions of the license agreement available at

<https://heinonline.org/HOL/License>

-- The search text of this PDF is generated from uncorrected OCR text.

-- To obtain permission to use this article beyond the scope of your license, please use:

[Copyright Information](#)

Dr Nataša MRVIĆ-PETROVIĆ*

UDK: 343.431:341.4
Primljeno:15.04.2002.

SPREČAVANJE TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA SA ASPEKTA MEĐUNARODNOPRAVNOG REGULISANJA POLOŽAJA STRANIH MIGRANATA

U radu se analizira trgovina ljudskim bićima kao poseban oblik ženske (ilegalne) migracije. Autorka navodi i analizira najznačajnija međunarodnopravna dokumenta u kojima su sadržani standardi i na kojima se temelje aktivnosti različitih organizacija (OUN, Saveta Evrope, Evropske unije). Navedeni dokumenti se odnose na zaštitu osnovnih ljudskih prava (sprečavanje ropstva) i regulisanje prava stranih migranata. Na osnovu analize tih međunarodnopravnih dokumenata, autorka preporučuje promene postojećih propisa o kretanju i boravku stranaca radi usaglašavanja zakonodavstva sa međunarodnopravnim standardima i obavezama prihvaćenim potpisivanjem Konvencije o sprečavanju organizovanog kriminaliteta iz Palerma (donete 2000. godine).

* Dr Nataša Mrvić-Petrović, naučni savetnik, Institut za uporedno pravo, Beograd

Uvod

Iako se nikako ne može smatrati novom pojavom u ljudskom društvu, trgovina ljudskim bićima i zasnivanje ropskog položaja u savremenim društvima predstavlja "oživljavanje starog zla", čemu pogoduje globalizacija i upotreba modernih tehnologija. Atributi savremene trgovine ljudskim bićima su: nevidljivost, mobilnost i organizovanost u međunarodnim razmerama.¹

Fenomen trgovine ljudskim bićima može se posmatrati sa različitih aspekata: krivično-pravnog, prekršajnog, radnopravnog, kriminološkog, viktimološkog, moralnog, psihološkog i slično. Između ostalog, trgovina ljudskim bićima tiče se i ostvarenja prava stranih migranata i ljudskih prava žena, posebno onih koje su izložene seksualnoj eksploataciji. Na ove aspekte fenomena trgovine ljudskim bićima ukazuje se u ovom radu.

Promene prirode (i)migracije u Evropi

Da bi se bolje objasnilo zbog čega su potrebne celovite izmene nacionalnih zakonodavstava kada je u pitanju zaštita žrtava trgovine ljudskim bićima, neophodno je podsetiti se na činjenicu da se u Evropi posle 1989. godine (sa padom "Berlinskog zida" i krahom socijalizma) bitno izmenila priroda migracije. Primera radi, pod pritiscima "sa istoka" u Holandiji je od 1990. do 1997. godine proporcija imigranata iz zemalja tzv. Trećeg sveta i istočne Evrope sa prvobitnih 7% porasla na 30%.²

Promenama odlika i tokova evropske migracije posle devedesetih doprinele su izmenjene političko-geografske okolnosti, koje su uslovile pojavu novih tipova migranata, a posredno dovele do značajnih odstupanja između postojeće pravne regulative kojom se na nacionalnim nivoima regulisao status stranaca i prakse u kojoj su se, zbog velikog priliva nelegalnih migranata, ispoljile sve negativne posledice takvih nesklada. Neke od posledica bile su štetne za migrantska odredišta - zapadnoevropske zemlje (porast organizovanog kriminala, tzv. konvencionalnog kriminala, prostitucije i slično), a takođe i za same nelegalne migrante koji su često postajali žrtve trgovine ljudskim bićima i krijumčarenja migranata, jer nisu mogli da dobiju legalnu dozvolu za ulazak u zemlju. Samim tim, zbog svog nelegalnog

1. Zamfiresku D.G., "Harmonizacija nacionalnih zakonodavstava sa standardima Unije u vezi sa trgovinom ljudima", u: *Krijumčarenje ljudi, krijumčarenje žena i dece*, Centar za unapređivanje pravnih studija, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Rumunije i Centar za pravna pitanja, Beograd - Bukurešt, 2001. g., str. 15.

2. Engbersen, G., van de Leun, J., Panopticum Evrope and the Criminalisation of Undocumented Immigrants, paper presented at the 6-th International Metropolis Conference, Rotterdam, 26 - 30. November, 2001. g., na Internet adresi www.international.metropolis.net/events/rotterdam/papers/23_Engbersem.htm.

statusa, ostajali su izvan mogućnosti ostvarenja formalnog zapošljenja, obezbeđenja socijalne sigurnosti i pravne zaštite u zemlji u kojoj borave.

Osnovni uzroci koji utiču uopšte na migraciju, uslovljavaju i migraciju žena, a time, posredno, olakšavaju pojavu trgovine ljudskim bićima. Prema podacima Internacionalne organizacije za migraciju zapaža se povećano učešće žena u ukupnom broju migranata, tako da se sve više govori o fenomenu feminizacije migracije. U uslovima ekonomskih kriza, žene i deca predstavljaju najmasovniju grupu najpre izloženu ekonomskoj i socijalnoj nejednakosti, nezaposlenosti i siromaštvu. Za razliku od ranijih vremena gde je porodica skupa emigrirala, danas se žene sve češće odlučuju da same odu u inostranstvo kako bi obezbedile izdržavanje porodice, posebno dece. To znači da se promenila priroda ženske radne migracije.³ Povećanje i promena prirode ženske radne migracije pospešila je pojavu trgovine ženama, kao jednog vida njihove zloupotrebe u procesu migracija i iskorišćavanja njihove loše ekonomske situacije u korist muškaraca iz ekonomski razvijenih zemalja.⁴

Na povećani priliv žena iz jugo-istočne Evrope, razvijene zemlje (pre svega članice Evropske unije) najpre su odgovorile primenom restriktivnih mera emigracione politike. Sa stanovišta državljana razvijenih zemalja, primena restriktivnog zakonodavstva treba da spreči migraciju, a posebno ilegalnu, koja bi mogla dodatno da dovede do kriminalizacije društva. Sa aspekta samih žena migranata problem se postavlja u vidu opredeljenja da se, pošto poto, makar ilegalno, pređe granica, kako bi se nešto zaradilo u stranoj zemlji. Ovaj "jaz" između zvanične politike u zemljama odredišta i potreba žena, koje u masovnom broju nastoje da nelegalno emigriraju, popunjava organizovani kriminal.⁵

Zbog čega baš žene migranti postaju najčešće žrtve trgovine ljudima? To jako dobro objašnjava Marjan Wijers na sledeći način: ekonomski migranti koriste se ovom strategijom kako bi obezbedili vlastito i preživljavanje svojih porodica. Kada se radi o ženama, one nemaju istu mogućnost za legalnu ekonomsku emigraciju kao muškarci, a kako su te mogućnosti veoma male, one ilegalno migriraju i počinju se baviti seksualnim i domaćim radom kao najunosnijim vrstama zaposlenja dostupnim ženama, što se odražava na migracione obrasce. "S obzirom na prirodu posla i oblike emi-

3. Wijers M., L. Lap-Chew, *Trafficking in Women, Forced Labour and Slavery-like Practices (in Marriage, Domestic Labour and Prostitution)*, Foundation Against Trafficking in Women and Global Alliance Against Traffic in Women, Utrecht, 1997. g., str. 43-44.

4. Boidi, Ch., S. Wistcil, D. Cordova, A-M. Garza, T. Benitez, E. Harasser, B. Jauk, "Migration of Women Reflection of an Unjust World - Report", in: *Trafficking in Women*, Publication Series vol. 4., Savezno ministarstvo za ženska pitanja i zaštitu, Beč, 1997. g., str. 20 i 81.

5. Wijers M., L. Lap-Chew (1997), op. cit., str. 206.

gracije koji im stoje na raspolaganju, one su prinuđene da koriste usluge sumnjivih organizacija i posrednika. To ih dovodi u izuzetno ranjiv položaj u kome su izložene zloupotrebi podvođača, agencija za zapošljavanje, umetničkih agencija, agencija za sklapanje brakova i svakojakih posrednika, bilo na početku, u sredini ili na kraju ovog procesa".⁶

Promene koje su se tokom devedesetih godina odvijale na "tržištu" jeftine ženske radne snage dovele su do pojave da su u Evropi, za razliku od drugih kontinenata, žrtve trgovine često žene visokog nivoa obrazovanja (završena srednja škola ili obuka za određeno zanimanje), dok se slabije obrazovane žene transportuju direktno u zemlje odredišta iz malih sela ili ruralnih područja svojih zemalja. Takođe su ustanovljene nove "rute" kojima se odvija trgovina ženama iz istočne Evrope u zapadnu Evropu.⁷

Potrebno je istaći da kategorija migranata koji iz jugo-istočne Evrope teže da se trajno nasele ili da privremeno borave u zemljama Zapada nije jedinstvena. Neki od njih, u pokušaju da dobiju trajnu dozvolu boravka, koriste se pravom na podnošenje zahteva za politički azil. Drugi su oni koji se kraće vreme zadržavaju u određenoj zemlji, ali je njihovo trajno odredište neka treća zemlja. Relativno novi tip migranata, koji se pojavio sa početkom građanskog rata vođenog na prostorima nekadašnje SFRJ su nelegalni imigranti koji dobijaju status izbeglica. Prema nekim podacima, u četiri najveća grada u Holandiji njihov broj se kreće oko 40 000.⁸

Poistovećujući prevenciju trgovine ljudima sa sprečavanjem pojava nepoželjne i nelegalne (i)migracije (bez obzira na izložene razlike u statusu migranata), državni organi ekonomski razvijenih zemalja pribegavali su taktici sprečavanja ulaska u zemlju potencijalnih žrtava trgovine ljudima. To je značilo pre svega primenu represivnih emigracionih mera, kao što su: zaoštavanje politike viza, pojačana granična kontrola, striktnije nadgledanje mešovitih brakova i kriminalizacija trećih strana koje olakšavaju ilegalan ulazak ili boravak u zemlji, a ponekad i samih legalnih emigranata.⁹ Na taj način se problem trgovine ljudskim bićima sagledavao samo parcijalno - sa aspekta zaštite interesa države od migranata, pri čemu se stranci (posebno iz zemalja Trećeg sveta i istočne Evrope) ne prihvataju kao dobrodošli gosti, nego kao neko ko želi da izvuče profit od ostalog sveta i ko na razne, legalne ili nelegalne načine, nastoji po svaku cenu da uđe u zemlju.¹⁰

6. Wijers M. "Između ugnjetavanja i osnaživanja", Temida, 1998.g., br. 3, str. 8.

7. Boidi Ch i dr., op. cit., str. 22.

8. Engbersen, G., van de Leun, J., op. cit.

9. Wijers M., "Između....", str. 10-11.

10. Haveman R., "Traffic in Persons as a Problem", in: (M. Klap i dr., ed.), *Combating Traffic in Persons.*, Netherlands Institute of Human Rights, Utrecht, 1995.g., str. 144.

Međutim, primena restriktivne taktike kontrole priliva imigranata i onemogućavanja nelegalne imigracije ne može bitnije da utiče na sprečavanje trgovine ljudskim bićima, koja se organizuje uz učešće međunarodno povezanih organizovanih grupa kriminalaca. Pokazalo se da restriktivno migraciono zakonodavstvo pogoduje jačanju nelegalne trgovine ženama, jer primena prekršajnih i krivičnih mera protiv nelegalnih migranata direktno sprečava saradnju žena - žrtava trgovine sa policijom, a osim toga, takve mere, ne retko, pogađaju same žene, a ne i onoga ko je organizovao trgovinu.¹¹ Zbog toga se, od 1996. godine menja pristup regulisanju statusa stranih migranata, s obzirom na potrebe sprečavanja trgovine ljudskim bićima, s jedne strane, i saglasno međunarodnim standardima u pogledu zaštite prava stranaca i zahtevima za harmonizacijom politike viza među zemljama Evropske unije, s druge strane.

Prava i status stranih radnika - nelegalnih migranata

Promene na polju migracija i imigracija uslovile su potrebu drugačijeg regulisanja položaja i zaštite prava stranih radnika. Prava stranaca na rad u drugoj zemlji kreiraju se u skladu sa dva standarda:

1. prema principu jednakog tretmana sa domaćim državljanima (što podrazumeva zabranu diskriminacije stranaca u pogledu njihove nacionalne pripadnosti),

2. saglasno principu poštovanja minimalnih međunarodnopravnih standarda humanog postupanja sa strancima.

Na osnovu ovih koncepata razvijaju se osnovna prava koja se garantuju svim radnicima, a takođe se odnose i na migrante. Problem u zaštiti migrantskih radnika nastupa zbog toga što nacionalno pravo koje reguliše prava stranaca ignoriše status nelegalnih migrantskih radnika, uskraćujući im bilo kakve mogućnosti zaštite njihovih prava i kažnjavajući ih zbog činjenice da nelegalno borave i rade u zemlji. Konstatuje se da je ovakva pravna situacija u oštroj suprotnosti sa činjenicom da nelegalni migranti danas čine najbrojniji deo ukupnog broja migrantskih radnika.¹²

Osnovno ljudsko pravo migrantskih radnika na život (u sklopu toga i zabrana ropstva, trgovine ljudima, zabrana primene torture ili zabrana retroaktivne primene krivičnih kazni) garantovano je brojnim međunarodnim konvencijama, koje, međutim, većinom nisu ratifikovane. "Pravnu nadgradnju" izvedenu iz ovog osnovnog prava čine ostala prava, kao što su:

1. pravo da se napusti neka zemlja i da se vrati u svoju,

11. Boidi Ch. i dr., op. cit., str. 22.

12. Perruchoud R., "Legal Standards for Protection of Migrant Workers", 1997. g. na adresi www.eclac.el/celade/proyectos/migration/perrochoud.doc (od 23. 3. 2002.g.).

2. pravo stranca da izražava svoja politička i verska opredeljenja,
3. zabrana arbitrarnog postupanja prema stranom radniku ili nezakonitog zadiranja u njegovu ličnu i porodičnu privatnost,
4. pravo na mirno uživanje imovine,
5. pravo na slobodu i bezbednost,
6. pravo da, u slučaju lišenja slobode, bude humano tretiran i u skladu sa uvažavanjem ličnog dostojanstva i kulturnog identiteta,
7. pravo na jednaki tretman pred sudom (bez diskriminacije zbog nacionalne pripadnosti) itd.¹³

Regulativa Ujedinjenih nacija u pogledu zaštite prava stranih migranata i žrtava trgovine ljudima¹⁴

Osnovni dokumenti Ujedinjenih nacija kojima se reguliše zaštita prava stranih migranata (žrtava trgovine ljudima ili njihovog krijumčarenja) su:

- Univerzalna deklaracija o pravima čoveka od 10. decembra 1948. godine (Univerzal Declaration of Human Rights - UDHR), kojom se u čl. 1, 3. i 4 predviđa zabrana ropstva i trgovine robovima, a u čl. 5. da niko ne sme biti subjekt torture i nehumanih postupaka.

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 16. decembra 1966. i Opcioni protokol (UN International Covenant on Civil and Political Right - ICCPR) koji zabranjuje ropstvo u članovima 7. i 8., a osim toga je podoban za neposrednu primenu u praksi.

- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - ICESCR) od 16. decembra 1966.

- Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka od 10. decembra 1984. godine (Convention Against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment - CAT),

- Međunarodna konvencija o zaštiti prava radnika migranata i članova njihovih porodica od 18. decembra 1990. g. (Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families - ICPRMW), prihvaćena u okviru rezolucije Generalne skupštine UN A/RES/45/158, (još nije na snazi),

- Deklaracija o osnovnim pravima žrtve kriminaliteta i žrtve zloupotreba vlasti (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, Res. A 40/34) od 29. novembra 1985.g.,

¹³ Perruchoud R., op. cit.

¹⁴ Potrebno je primetiti da se na ovu oblast odnose i brojni dokumenti koji se tiču zaštite osnovnih ljudskih prava žena (koji ovom prilikom nisu analizirani).

- Model strategija i praktičnih mera na eliminaciji nasilja protiv žena na području kriminalne prevencije i pravosuđa (Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence Against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice, Annex to General Assembly Resolution A/RES/52/86, februar, 1998),

- Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Convention Against Transnational Organized Crime) od 15. novembra 2000. g (u okviru rezolucije A/1/55/383) i Dopunski protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom iz 2000. godine, kao i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, specijalno ženama i decom (Protocol to Prevent, Suppress and Push Trafficking in Persons, Especially Women and Children).

- Konvencije Međunarodne organizacije rada o prinudnom ili obaveznom radu (MOR br. 29), od 28. juna 1930. g. i o sprečavanju prinudnog rada (MOR br. 105).¹⁵

Sa aspekta sprečavanja trgovine ljudskim bićima (jer su objekti trgovine najčešće nelegalni migranti) najvažnije je na koji se način u međunarodnom pravu garantuje pravo na slobodno napuštanje vlastite zemlje, kao i vraćanja u nju. Ovo pravo predviđeno je članom 13. st. 1. i 2. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, kao i (potpunije) članom 12. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u kome se objašnjava da svako može slobodno napustiti svaku zemlju, uključujući i vlastitu i odabrati mesto boravišta. Takođe, pravo na slobodan izbor zemlje boravišta i nastanjivanja uz zabranu primene diskriminacije predviđeno je članom 1.5.4. Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine i čl. 8. Međunarodne konvencije o zaštiti prava radnika migranata i članova njihovih porodica iz 1990. g.. U tom svom pravu pojedinac može biti ograničen samo izuzetno, ako je to predviđeno zakonom ili iz razloga nacionalne bezbednosti, javnog reda, zaštite javnog zdravlja, morala ili prava i sloboda drugih. Takođe, pojedinac ne sme biti arbitrarno deprivisan u svojim pravima u sopstvenoj zemlji. Ovo pravo uključuje i slobodu nastanjivanja izvan granica svoje države uz pravo na prihvatanje svih ljudi bez pravljenja razlika po nacionalnosti. Međutim, upravo ovo pravo ne odnosi se na nelegalne migrante. Stoga se, polazeći od potrebe zaštite osnovnih ljudskih prava migrantskih radnika, u Međunarodnoj konvenciji o zaštiti prava migranata i članova njihovih porodica izričito kaže da bi umesto kažnjavanja žrtava trgovine ljudskim bićima, države trebalo pre svega da rade na tome da uspostave efikasnu zaštitu ljudskih prava migrantskih radnika. Stoga je u članu 1.6.5-7. Konvencije o zaštiti prava migranata pred-

15. International Labor Organization Conventions, no. 29. Concerning Forced Labour and No. 125 Concerning Abolition of Forced Labour.

videlo i posebno pravo na informisanje o mogućnostima pravne zaštite (koje se garantuje bez obzira na legalni status migranata). Ovo pravo takođe je predviđeno čl. 10 (a) Modela strategija i praktičnih mera za eliminisanje nasilja protiv žena na području kriminalne prevencije i pravosuđa (rezolucija UN iz februara 1998. godine).

Konvencije Međunarodne organizacije rada, koje se odnose na zabranu i sprečavanje prinudnog ili obaveznog rada predviđaju zabranu prinudnog rada (čl. 2, 4. i 5. MOR br. 29) i pozivaju državne organe da preduzmu akcije za sprečavanje prinudnog rada (MOR br. 105).

Kako se najveći broj ilegalnih migranata, naročito žena, angažuje u seks industriji, interesovalo nas je na koji način se postiže zaštita njihovih prava. Primera radi, prema podacima Međunarodne organizacije za migraciju, 75% ulične prostitucije širom Nemačke, 80% ulične prostitucije u Milanu (Italija), 50% prostitutki u velikim gradovima Holandije čine danas strankinje koje su nelegalno ušle u te zemlje.¹⁶ Što se tiče radnopravne zaštite, treba naglasiti da Međunarodna organizacija rada prihvata seksualni rad kao formu rada od 1998. godine, ali da u nacionalnim zakonodavstvima nije uobičajeno da se prostitutkama priznaju prava vezana za radni odnos (tek poslednjih mesec dana takvo pravo priznato je prostitutkama u Nemačkoj). Međutim, prostitutke koje nelegalno borave u zemlji određita ne mogu da se koriste ovim pravima, jer nemaju legalni boravišni status. Zato je bilo potrebno analizu dopuniti pregledom međunarodno pravnih standarda koji se odnose isključivo na zaštitu ljudskih prava žena (uopšte i kao objekata trgovine ljudima).

Drugim međunarodno pravnim dokumentima predviđena je zabrana zasnivanja ropskog odnosa (što obuhvata i žene), kao i zaštita ljudskih prava žena od svih oblika diskriminacije i od nasilja. Svi ovi dokumenti temelje se na osnovnim odredbama Univerzalne deklaracije o pravima čoveka, a prilagođeni su zaštiti ljudskih prava žena. U tom smislu zabranjuje se i trgovina ženama, kao i trgovina devojkicama starosti ispod 18 godina (Konvencija o pravima deteta). Retki su međunarodni pravni izvori kojima se neposredno reguliše zaštita prostitutki. Jedan od takvih dokumenata je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena gde je u članu 6. predviđeno da se odnosi na zabranu svih oblika trgovine ženama i eksploatacije prostitutki.

Na zaštitu žena koje su žrtve trgovine ljudima (uključujući i prostitutke) odnosi se i član 16.4. Međunarodne konvencije o zaštiti prava migranata i članova njihovih porodica. Ovim članom se predviđa zabrana držanja žrtve trgovine u zatvoru, pritvoru ili centrima za detenciju, bez obzira na vrstu dela koje im se stavlja na teret, i bez obzira na vrstu pokrenutog sud-

16. Wijers M., L. Lap-Chew, op. cit., str. 193.

skog postupka (građanskog, odnosno krivičnog ili prekršajnog kažnjavanja). Osim toga, žrtve trgovine mogu se pozvati na zabranu objavljivanja njihovih ličnih podataka, lične istorije ili svih onih podataka koji se odnose na konkretan slučaj trgovine a koji bi mogli da im naškode.

Pravo na naknadu štete od učinioca (materijalne i nematerijalne za pretrpljene patnje), regulisano je čl. 2.3. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, kao i Konvencijom o zaštiti prava migranata i članova njihovih porodica (čl 22.6 i 9.68.2), Deklaracijom o osnovnim pravima žrtve (čl. 8-11) i Modelom strategija za suzbijanje nasilja prema ženama u kriminalnoj prevenciji i pravosuđu (čl.10 (c)). Pravo na restituciju, kompenzaciju i rehabilitaciju žrtava čija su ljudska prava i slobode kršeni prihvaćena je u Nacrtu osnovnih principa i uputstava za pravo naknade žrtvama teških kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava.¹⁷

Ključni napredak na području regulisanja trgovine ljudskim bićima vezan je za donošenje Dopunskog protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom u okviru Konvencije protiv međunarodno organizovanog kriminaliteta od 15. novembra 2000. godine. Za razliku od Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i IV Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (čl. 2), novi Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima ima suženu primenu i odnosi se samo na područje zaštite ljudskih prava protiv seksualne eksploatacije. Iako navedeni Protokol nije stupio na snagu, zbog nedovoljnog broja ratifikacija, SR Jugoslavija je potpisnik i Konvencije i Protokola. Članom 2. Protokola predviđeno je da treba da posluži prevenciji sprečavanja trgovine ljudima, a posebno se obraća pažnja na žene i decu žrtve trgovine. Drugi zadatak Protokola je da se pruži zaštita i pomoć žrtvama trgovine uz dužno poštovanje njenih ljudskih prava, a treći da otvori moguću saradnju između država na formalnom planu.

Rezolucijom 1/55/383 uz koju je donesena Konvencija i dopunski protokoli trgovina ljudskim bićima definisana je tako da podrazumeva svaku trgovinu ljudskim bićima u svrhu njihove eksploatacije (koja u najužem smislu podrazumeva prostituciju i druge oblike seksualne eksploatacije, ali i sve druge vrste prinudnog rada ili usluga, zasnivanja ropstva, prisiljavanja na služenje drugima i slično).

Obaveze države da preduzmu mere zaštite žrtava konkretizovane su članovima 6. i 7. navedenog Protokola. Član 7. se odnosi na davanje dozvole za privremeni boravak. Član 8. Protokola tiče se brze repatrijacije koja

17. Videti izveštaj Ekonomskog i socijalnog saveta EU 1998, A/53/3 par. 202 i odgovarajuće odredbe Nacrta (Draft) Basic Principles and Guidelines on the Right to Reparation for Victims of Gross Violations of Human Rights and International Humanitarian Law, Commission on Human Rights, UN (E/CN.4/1997/104, April 1997).

se pr. duzima u slučaju da se žrtva ne odluči da saraduje sa državnim organima u zemlji destinacije, pri čemu se državnim vlastima sugeriše da se repatrijacija mora izvršiti obazrivo, uz vođenje računa o bezbednosti žrtve i njenom statusu u postupku koji se tiče činjenice da je ona žrtva trgovine. Međutim, ne postoji striktna obaveza države da se žrtvi mora dati dozvola boravka ukoliko postoji razumna bojazan da bi je deportacija izložila riziku po život ili ponovnoj viktimizaciji trgovinom u matičnoj zemlji, što se smatra nedostatkom ovog protokola.¹⁸

Prema Protokolu predviđa se da se žrtvama trgovine ljudima može odobriti privremeni boravišni status u periodu do 6 meseci ukoliko žele da podnesu građansku tužbu ili se pridruže, odnosno saraduju u krivičnom postupku koji se pokreće protiv organizatora trgovine. Ove odredbe u skladu su sa odredbama čl. 13. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i čl. 22.1-5 Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih migrantskih radnika i članova njihovih porodica. Žrtvi će se takođe produžiti boravak tokom trajanja celog sudskog postupka, uključujući i žalbeni. Deportacija žrtava trgovine ne sme biti primenjena uz torturu, nego na zakonit način (u skladu sa odredbama Konvencije o sprečavanju torture). Takođe, repatrijacija žrtava ne sme biti skopčana sa rizikom po bezbednost same žrtve ili opasnošću po život, i u tom smislu trebalo bi da državni organi preispitaju postojanje uslova za dobijanje političkog azila iz Konvencije koja se odnosi na status izbeglica (čl. 1.2.).

Obezbeđenje odgovarajućeg privremenog boravišnog statusa žrtava, osim pružanja pravne pomoći i obaveštenja o toku sudskih i administrativnih postupaka, povezano je sa staranjem države o osiguranju sledećih dopunskih mera pomoći žrtvama trgovine:

1. odgovarajućeg i bezbednog smeštaja,
2. pružanjem saveta i informacija (posebno vezano za njihova zakonska prava) na maternjem jeziku ili jeziku koji mogu da razumeju,
3. lekarske, psihološke i socijalne pomoći,
4. davanja adekvatne materijalne podrške,
5. zaposlenje, mogućnosti obrazovanja ili obuke.

Protokolom je takođe predviđen postupak repatrijacije (bez neopravdanog ili nepotrebnog odlaganja) uz staranje o bezbednosti lica koje se vraća i stanju postupka koji se vodi u zemlji koju napušta, a u kojima je učestvovalo. Stoga se insistira, kada je u pitanju žrtva trgovine, na dobrovoljnom vraćanju. Repatrijacija takođe podrazumeva odgovarajuće isplate iz naročitog novčanog fonda za izdatke koje žrtva ima radi organizovanog

18. Ashola H., *Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspect*, International Organisation for Migration, Helsinki, 2001. g., na adresi www.iom.fi/publication/Books/Trafficking%20Book.pdf od 08. 3. 2002. str. 29.

povratka, kao i davanje pomoći žrtvi i obezbeđenje odgovarajućih dokumenata. U skladu sa odredbama Međunarodne konvencije o zaštiti prava migranskih radnika reintegracija podrazumeva davanje pomoći i podrške radi uključivanja u zajednicu po povratku u matičnu zemlju (zapošljavanje, obuka i slično) ili drugih mera zaštite (preseljenje, promena identiteta) radi sprečavanja moguće osvete organizatora i obnavljanja ropstva (čl. 67.1. i 2).

Nevladine organizacije kritikuju Protokol zato što ne obavezuje striktno države na donošenje mera za zaštitu žrtava trgovine, čime bi se omogućila razlika u njihovom tretmanu od zaštite nelegalnih migranata (krivumčarenih lica).¹⁹

Osim međunarodnopravnih sporazuma koji obavezuju države - potpisnice, na zaštitu prava žena koje su objekti trgovine ili ropstva (uključujući i prostitutke) odnosi se i tzv. "meko" pravo Ujedinjenih nacija ("Soft" law), kojim se prati stanje u oblasti trgovine ljudskim bićima i kreiraju planovi aktivnosti na njenom sprečavanju.²⁰ Primera radi, u nizu izveštaja Ekonomskog i socijalnog saveta konstatovano je da se u mnogim zemljama izjednačava nelegalna migracija sa trgovinom ljudima, te se preporučuje primena mera zaštite žrtava, kao što su: zastoj sa deportacijom žrtava, oslobođenje od kazne i nekažnjavanje i obezbeđenje ostvarivanja prava na naknadu štete od učinioca.²¹ U tom okviru doneta je bečka Deklaracija i program akcije na Svetskoj konferenciji o ljudskim pravima održanoj 14-23. juna 1993. godine.²²

Na IV Svetskoj konferenciji posvećenoj ženama koja je održana dve godine kasnije u Pekingu usvojena je Platforma za akciju. I u ovoj Platformi se u paragrafu 114. definišu trgovina ljudima i prisilna prostitucija kao oblici nacilja nad ženama, dok se u par. 108. preporučuju specijalne preventivne mere (uključujući i dozvolu privremenog boravka strankinjama koje su bile žrtve trgovine). Zaključci iz Pekinga su da nacionalna prava ne zaštićuju žrtve trgovine van njihovih nacionalnih područja, da su žrtve u tim zakonodavstvima negativno fokusirane (da se tretiraju kao kriminalci te su zato izložene deportaciji), da ima veoma malo programa za zaštitu svedoka koji se primenjuju prema žrtvama trgovine ljudima među zemljama Evropske unije. Takođe, navedeno je da nacionalne vlade uglavnom preduzimaju kontraproduktivnu akciju prema stranim prostitutkama, koja

19. Ashola H., op. cit., str. 28.

20. Videti, na primer, dokumente Ekonomskog i socijalnog saveta OUN (ESCOR, Un Doc.5/5544) iz 1974.g. i izveštaj radne grupe Saveta za savremene oblike ropstva (E/CN.4/Sub.2/1999/17/20 iz jula 1999. godine, E/CN.4/Sub.2/ 2000/23/21 iz jula 2000. g. i E/CN.4/Sub.2/ 2000/19 od 18. avgusta 2000. g.).

21. Ashola H., op. cit., str. 32.

22. Viena Declaration and Programme of Action of the World Conference on Human Rights, 14-25 jun 1993, Declaration and Programme of Action, A/CONF.157/23.

njih dodatno izoluje i viktimizuje, a ne doprinosi ništa uspešnijem hvatanju i kažnjavanju organizatora trgovine ljudskim bićima. Jedini istaknuti pozitivni primeri odnosili su se na zakonodavstva Belgije, Italije i Holandije.²³

Takođe, 1996. godine Komisija za ljudska prava UN donela je specijalne preporuke za primenu ranije usvojenog Programa akcije za prevenciju trgovine ljudskim bićima i eksploatacije prostitutki.²⁴ S druge strane, u okviru svojih aktivnosti, Međunarodna organizacija za migraciju (IOM) dokumentom MC/EX/NF/58 definiše objekte trgovine ljudima (uključujući i prostitutke). Na osnovu navedenih međunarodnih dokumenata i vlastitog programa rada u proteklom periodu Međunarodna organizacija za migraciju razvila je u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju kampanju u nizu zemalja koje su "izvori" trgovine ljudima, na primer: u Bugarskoj, Češkoj, Mađarskoj, Ukrajini, dok su servisi za zaštitu žrtava osnovani u Albaniji, na Kosovu, sada i u Srbiji i Crnoj Gori (i šire na Balkanu i u jugoistočnoj Evropi).

Međunarodnopravni dokumenti Saveta Evrope (COE)

U sklopu širih aktivnosti na zaštiti ljudskih prava, Savet Evrope se bavi i zaštitom ljudskih prava žrtava trgovine ljudima. Na tom području Savet se posebno aktivirao od 1990. godine, kada je i počela masovna migracija iz zemalja istočne Evrope, uporedo sa podnošenjem zahteva tzv. bivših socijalističkih država za članstvo u Savetu. Međunarodni standardi koji se odnose kako na ljudska prava migranata i njihov status, tako i na trgovinu žena (i šire ljudska prava žena) sadržani su u sledećim dokumentima:

* Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (European Convention for the Protection of human Rights and Fundamental Freedoms) od 4. novembra 1950. (stupila na snagu 3. septembra 1953.).

* Konvenciji o kompenzaciji žrtava nasilja (Convention on the Compensation of Victims Violent Crime) iz 1983. godine

* Evropskoj konvenciji o ekstradiciji (European Convention on Extradition) iz 1957. g.,

* Evropskoj konvenciji o saradnji u krivičnim stvarima (European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters) iz 1959. g.

* Evropskoj socijalnoj povelji od 3. maja 1996. godine.

I sledeće preporuke Saveta (tzv. "soft" law) odnose se isključivo ili delimično na sprečavanje trgovine ljudskim bićima :

23. Beijing, China, 1995, Platform from Action, A/CONF.177/20, na adresi www.unecce.org/women/Beijing+5/meetdoc/e.ece.rw.2.2000.3.e.pdf, str. 11.

24. E/CN.4/RES/2000/44 (20 April 2000), E/CN.4/RES/1999/40 (26 April 1999) i sl.

* Preporuka o akciji protiv trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije (Recommmendation No. R (2000) 11 on Action against Traffick in Human Beings for the purpose of Sexual Exploitation),

* Proporuca o seksualnoj eksploataciji, pornografiji i prostituciji i trgovini decom i mladim punoletnicima (Recommmendation No. R (91) 11 on sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults),

* Preporuka o kriminalnoj politici u Evropi (Recommmendation No. R (96) 8 on crime policy in Europe),

* Preporuka koja se odnosi na položaj svedoka u odnosu na otkrivenikovo pravo odbrane (Recommmendation No. R (97) 13 on infimidation of witnesses and the rights of the defence),

* Preporuka o merama protiv organizatora trgovine (Recommmendation No. R (80) 10 on measures against the transfer),

* Preporuka o položaju žrtava u krivičnom pravu i krivičnom postupku (Recommmendation No. R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure),

* Preporuka o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije (Recommmendation No. R (87) 21 on assistance to victims and the prevention of victimisation).

Najvažniji dokument ove vrste jeste 1997. godine doneta posebna rezolucija generalne skupštine Saveta Evrope o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u državama - članicama (Res. 1435 (1997) on Traffic in Women and Forced Prostitution in Council of Europe Member States).

Dodatni Protokol br. 7. (22. novembar 1984. g.) uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda propisuje u članu 4. zabranu ropstva i prinudnog rada, a u članu 1. zaštitu stranca u postupku proterivanja koji legalno boravi na teritoriji druge države i izuzetne uslove pod kojima mu se može uskratiti gostoprimstvo.

Aktivnosti preduzete u okviru Evropske unije

Aktivnosti koje se preduzimaju u okviru Evropske Unije usmerene su na obezbeđenje čvršćeg ekonomskog i političkog povezivanja zemalja članica. U tom smislu, organi Evropske unije razvijaju aktivnosti na dva (međusobno povezana područja):

1. na stvaranju evropskog sistema slobodnog kretanja u okviru EU i zaštite spoljnih granica od nelegalnih migranata, i

2. na sprečavanju trgovine ljudima (posebno ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije).

1. Kao jedna od četiri osnovne slobode garantuje se sloboda kretanja državljanima zemalja članica unutar Zajednice, što podrazumeva ne samo

harmonizaciju zakonodavstava u pogledu prava stranaca - državljana drugih članica EU, nego i politike primene viza, prava azila i sprovođenja politike dozvole imigracije državljana iz tzv. trećih zemalja koje ne pripadaju Evropskoj uniji. Poslednjih godina, međutim, Evropska komisija (u okviru odeljenja za pravosuđe i unutrašnje poslove) razradila je smernice za ujednačavanje prava na politički azil, prava na slobodno kretanje, imigracionu politiku i prava zaštite spoljnih granica Unije.

Prekretnica u čvršćem povezivanju zemalja članica prethodne Evropske ekonomske zajednice jeste tzv. Amsterdamski ugovor²⁵ iz 1999. godine, kojim je u članu 2. proklamovan cilj stvaranja područja slobode, bezbednosti i pravde, kao i obaveza država članica na preduzimanje odgovarajućih mera radi kontrole spoljnih granica, primene azila, imigracije i prevencije i sprečavanja kriminala. U članu 6.2. Ugovora izričito se predviđa da će se u oblastima prava stranaca primenjivati prioritarno i superiorno komunitarno pravo.

Amsterdamskim ugovorom koji je 1. maja 1999. godine stupio na snagu naglašava se odgovornost država - članica Evropske unije u pogledu garantovanja slobode kretanja i prava pripadnika nacija iz trećih zemalja. U slučaju da su njihova prava povezana na slobodno kretanja prekršena postupkom neke države članice, pojedinci iz trećih zemalja ovlašćeni su da mogu postaviti pitanje njene odgovornosti pred Evropskim sudom pravde. Članovima 61, 62 i 63 ovog Amsterdamskog ugovora određuju se sledeće aktivnosti Unije:

- način kontrole i pravila kontrole na svim granicama Evropske unije,
- predviđa se (uz pravo slobodnog kretanja stranaca) da njihovo maksimalno zadržavanje u Evropskoj uniji može iznositi tri meseca,
- razrađuju se zajednički standardi prava azila koje svaka zemlja mora da propiše (kriterijumi za odobrenje boravka, mehanizmi odgovornosti države - članice, minimalni standardi koje mora da ispuni onaj ko traži azil, minimalni standardi za priznavanje izbegličkog statusa, procedura garantovanja statusa izbeglica),
- utvrđuju se standardi usklađivanja interesa pojedine države i interesa izbeglica i raseljenih lica iz trećih zemalja na naseljavanje u zemljama Evropske unije (minimalni standardi za davanje vremenski ograničene dozvole boravka, mere zaštite interesa države i interesa izbeglica i slično),
- mere protiv nelegalne imigracije iz trećih zemalja (uključujući i mere repatrijacije osoba koje nelegalno borave u zemlji članici),

25. Pregled standarda Evropske unije videti na adresi: www.europa.eu.int/comm/justice-home/unit/immigration_en.htm. Odredbe Ugovora u Amsterdamu odgovaraju tzv. non-EU Shengen Agreement kojim se u okviru Evropske unije reguliše pitanje kontrole spoljnih granica i primena režima viza prema državljanima trećih zemalja.

- imigracione mere koje sadrže uslove za ulazak i ostanak u zemlji članici (procedura dobijanja dugoročnih viza, uključujući i odobrenje zah-teva za spajanje porodica i slično),

- određivanje prava i uslova pod kojima državljani trećih zemalja mo-gu legalno regulisati svoj boravak u zemljama članicama Unije.

Potpisivanjem ovog Ugovora zemlje članice Unije obavezale su se da će navedene mere biti primenjene u roku do pet godina od stupanja na snagu Ugovora (sa izuzetkom poslednje dve mere koje se tiču sprečavanja nelegalne imigracije).

Na osnovu ovakvih opredeljenja, ministarski savet Evropske unije je na sastanku u Nici 7-9. decembra 2000. usvojio Povelju o osnovnim pravi-ma (Charter of Fundamental Rights) koja u članu 5. sadrži zabrana ropstva i prinudnog rada (uključujući i trgovinu ljudima).²⁶

U okviru ukupnih aktivnosti Evropske unije, u pogledu regulisanja prava stranaca (naročito ilegalnih migranata) naročito je bio značajan skup u Beču (decembar 1998. g.). Zaključci sa ovog skupa pretočeni su u tzv. Bečki plan akcije (Action Plan), koji su ministarski Savet i Komisija us-vojili 3. decembra 1998. godine. Plan sadrži predloge za najpodesniju pri-menu odredaba amsterdamskog ugovora u području slobode kretanja, bezbednosti i pravde.²⁷

Na narednom samitu u Tampereu (Finska) održanom u oktobru 1999. godine doneti su zaključci o usmeravanju politike Evropske unije u pogledu statusa migranata (u cilju stvaranja jedinstvenog područja slobode kretanja, bezbednosti i pravde). Evropski samit u Tampereu održan je posle šestomesečne prethodne debate u zemljama članicama. U okviru te debate bile su iznete sugestije za kreiranje evropskog azilantskog sistema i politike mi-gracije u Evropskoj uniji, sa ciljem reintegracije građana iz trećih zemalja i boljeg sagledavanja potreba i mogućnosti otvaranja granica Evropske un-ije za ekonomske migrante. U zaključcima samita u Tampereu nije naprav-ljena razlika između trgovine ljudima i nelegalne migracije, nego se trgovina ljudima izjednačava sa kriminalnom aktivnošću, ali je upućen poziv na saradnju zemalja Evropske unije radi njenog suzbijanja (par. 22-26 zaključaka). Samit je značajan jer je na njemu usaglašen evropski sistem za ostvarivanje prava azila (*Common System Europe Asylum*). Ovaj sistem je osnova za primenu različitih aktivnosti Komisije EU na pomoći pojedin-im državama članicama kako bi se olakšala legalna migracija. To se inače smatra najvažnijom preventivom trgovine ljudskim bićima. Ministarski savet EU se u tom smislu obavezuje da pruži pomoć prilikom dobrovoljnog vraćanja žrtava trgovine u matičnu zemlju i pri sprovođenju različitih akcija

26. Videti ceo tekst na adresi www.europa.eu.int/conm/justice-home/unit/Charte/pdf/charter_en.pdf (od 9. 1. 2001).

27. Objavljeno u: OJ C 19, 23. 1. 1999.

na sprečavanju trgovine ljudima u samim zemljama članicama. U tački 3. zaključaka sa ovog sastanka naglašava se potreba kontrole nelegalne imigracije i suzbijanja pokušaja međunarodno povezanih organizatora trgovine, dok se u tački 23. naglašava potreba sprečavanja tokova nelegalne imigracije, posebno povezane sa trgovinom ljudskim bićima i ekonomskom eksploatacijom migranata.

Okvirnom odlukom Komisije o opštoj politici protiv ilegalne imigracije iz 2001. godine predloženo je, da se u okviru mera za sprečavanje ilegalne migracije primenjuje izdavanje dozvola kratkotrajnog boravka žrtvama trgovine koje pristanu da sarađuju sa policijom, tužilaštvom i sudom u toku krivičnog postupka sprovedenog protiv organizatora i drugih učesnika u trgovini.²⁸

Najnoviji dokument koji se tiče suzbijanja ilegalne imigracije i trgovine ljudskim bićima je predlog posebne Direktive o kratkotrajnoj dozvoli boravka žrtvama ilegalne migracije ili trgovine ljudima koje pristanu na saradnju sa državnim vlastima od 11. 2. 2002. g.²⁹ Ovaj predlog urađen je na osnovu iskustava iz nacionalnih zakonodavstava Belgije, Italije, Holandije i Španije u kojima postoje odredbe o uslovima za suspendovanje brze deportacije žrtava trgovine ljudima. U okviru predloga ove Direktive posebno su važni članovi 63.(3) i član 78.

U članu 78. predviđa se da se dozvola boravka izdaje punoletnoj osobi - žrtvi trgovine (mada je moguće da se ovaj status odobri i maloletniku, pri čemu se status maloletnika procenjuje po uslovima domaćeg prava) koja je nacionalni pripadnik treće zemlje (van EU), a viktimizirana je aktivnostima nelegalne imigracije ili trgovine ljudskim bićima. Ukoliko policija dolazi u kontakt sa potencijalnim žrtvama trgovine, dužna je da ih informiše o mogućnostima dobijanja trenutne dozvole boravka. Žrtvama koje su prekinule sve veze sa osumnjičenim, garantuje se tridesetodnevni period u kome mogu da se odluče, procenjujući sve činjenice, da li žele ili ne da sarađuju sa državnim organima. Tokom tog perioda, države-članice će preduzimati mere radi zadovoljavanja različitih potreba žrtve. Te mere su usmerene na obezbeđenje: smeštaja, medicinske i psihološke nege, socijalne pomoći i slično, sve u cilju da se postigne takva materijalna i psihološka samostalnost žrtve koja bi joj omogućila da donese odluku o saradnji sa državnim organima. U isto vreme, organi zaduženi da pokrenu istražni pos-

²⁸ Communication for the Commission on a common policy on illegal immigration COM (001) 672 final, posebno tačka 4.7.2.

²⁹ Proposal for a Council Directive on the short-term residence permit issued to victims of action to facilitate illegal immigration or trafficking in human beings who cooperate with the competent authorities - Commission of the European Communities, Proposal for Brussels, 11. 2. 2002 (COM/2002/0071) final (iz obrazloženja, str. 5-6).

tupak ili podnesu optužni akt (sud, odnosno policija) mogu odlučiti da li je žrtva zaista spremna da sarađuje sa njima i da li je potrebno ostvariti takvu vrstu saradnje koja može imati različite oblike (od jednostavnog, neformalnog davanja informacija do svedočenja pred sudom).

Kratkotrajni period boravka koji se žrtvi trgovine odobrava pošto je pokazala spremnost da sarađuje sa državnim organima iznosi šest meseci i za to vreme žrtva treba da bude upućena na tržište rada, ili može pohađati kurseve za profesionalno osposobljavanje ili obrazovanje. Podrazumeva se da tokom tog perioda ona ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Zemljama - članicama se prepušta da donesu tzv. integracione projekte za žrtve trgovine u cilju ohrabrenja žrtava da se vrata u vlastitu zemlju. Izričito se naglašava da žrtve trgovine ne smeju da dođu pod udar krivičnog zakona i suda, nego se prema njima primenjuje samo pravo stranaca, dok pravo trenutnog boravka dobijaju kao "poklon za saradnju". Zato ovo pravo može biti uskraćeno ukoliko se ustanovi da je žrtva obnovila kontakt sa osumnjičenim. S druge strane, dobijanje dozvole boravka predstavlja de facto zaštitu od trenutne deportacije.

2. Konkretno, druge specijalne akcije u okviru Evropske unije preduzete na planu sprečavanja trgovine ljudskim bićima (naročito ženama) i seksualne eksploatacije bile su usmerene na donošenje sledećih dokumenata, kao što su:

- Rezolucija o eksploataciji prostitutki i trgovini ljudskim bićima iz 1989. g.,³⁰
- Rezolucija o trgovini ženama iz 1993. godine,³¹
- Rezolucija o trgovini ljudskim bićima iz 1996. g.³²
- Okvirna odluka Komisije ministarskom Savetu i Evropskom parlamentu o trgovini ženama naročito u cilju seksualne eksploatacije (od 20. novembra 1996.).³³
- Rezolucija o trgovini ženama iz 1997. g. i odgovarajuća Okvirna odluka Komisije o trgovini ženama posebno u cilju seksualne eksploatacije,³⁴

30. Resolution European Parliament on the Exploitation of prostitution and the traffic of human being Resolution A 2-52/89, od 14. aprila 1989. g. (objavljeno u OJ C 120, 16. 5. 1989).

31. Resolution on Trade in Woman (Res. B3 - 1264, 1283, 1309/93), doneta 16. septembra 1993.g., objavljena u OJ C 268, 4. oktobra 1993.g.

32. Resolution on Trafficking in Human Beings (Res. A 4 - 0326/95) doneta 18. januara 1996.g., objavljena u: OJ C 032, od 5. februara 1996.g.

33. Commisision Communication to the Council and the European Parliament on trafficking in women for the purpose of sexual exsploitation, 20. November 1996., COM (96), 567 final (nije publikovana u službenom listu EU).

34. Res. A4 - 0372/1997, and the Comission Communication to the Council and the European Parliamet on Traffickig in women for the purpose of sexual exploitation, 16. December 1997.

- Akcioni plan o sprečavanju trgovine i seksualne eksploatacije dece iz 1997. godine,³⁵

- ministarska Deklaracija o evropskim uputstvima za efektivne mere na prevenciji i sprečavanju trgovine ženama sa ciljem seksualne eksploatacije (usvojena aprila 1997. na samitu u Hagu),³⁶

- Okvirna odluka Komisije ministarskom Savetu i Evropskom parlamentu iz 9. decembra 1998. sa predlogom daljih akcija i borbi protiv trgovine ženama,³⁷

- Rezolucija o trgovini ženama iz 2000. godine.³⁸

Već 1989. godine evropski parlament doneo je Rezoluciju o eksploataciji prostitutki i trgovini ljudskim bićima. U okviru ove Rezolucije istaknuto je da bi žrtve trgovine trebalo da budu oslobođene straha od deportacije.³⁹ Ova rezolucija sadržala je predlog primene novih mera (koje državni organi treba da primene u saradnji sa nevladinim organizacijama) radi prevencije, istraživanja, sprečavanja trgovine ljudima i evaluacije uspeha primenjenih mera. U tom okviru predlaže se davanje privremene dozvole boravka žrtvama trgovine do okončanja sudskog postupka u kome učestvuju, uz poruku da takva mera treba da bude prihvaćena u svim zakonodavstvima zemalja Evropske unije, uz pojačanu međusobnu saradnju na sprečavanju trgovine ljudima kroz tzv. STOP i DAPHNE programe.

Narednom Rezolucijom o trgovini ženama, donetom 1993. godine, formulisana je politika sprečavanja nelegalne imigracije i regulisanja prava boravka. U Rezoluciji se posebno naglašava potreba obezbeđenja zaštite žena - migranata koje su svedoci nasilja i to u periodu pre, tokom i posle sprovođenja sudskih postupaka koji su u vezi sa trgovinom ljudskim bićima. Takođe, ističe se da žrtvama međunarodno organizovane trgovine ljudima treba dozvoliti da ostanu na teritorije zemlje - članice, posebno ako bi vraćanje žrtava u matičnu zemlju ugrozilo njihovu ličnu bezbednost ili dovelo do ponovne eksploatacije.⁴⁰

Unapređenje postavljenih međunarodnih standarda usledilo je narednih godina, donošenjem Rezolucije o trgovini ljudskim bićima 1996. go-

35. A Joint Action (JA) on action to combat both trafficking and the sexual exploitation of children - JA, 97/154/JHA, objavljeno u: OJ L 63, 04. 03. 1997.

36. Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, 24-26. April 1997.

37. COM (98) 726 final.

38. Resolution on Trade in Women (Res. A-50127/2000 od 19. maja 2000. godine, objavljeno u OJ C 59, 23. 02. 2001. g..

39. Resolution on the Exploitation of Prostitution..., posebno tačka 8.2.

40. Resolution on Trade in Woman (Res. B3 - 1264, 1283, 1309/93, 16. September 1993., OJ C 268, 4. October 1993, str. 141. I sl., posebno tačke 2. I 10.

dine i odgovarajuće Okvirne odluke Komisije upućene Savetu i Evropskom parlamentu. Rezolucijom je preporučeno da se mere obezbeđenja fizičke sigurnosti i zaštite dostojanstva žrtava trgovine ljudima primenjuju u praksi na osnovu prethodno podnetog izveštaja policije o licima koja su u toj trgovini učestvovala. Žrtvi se garantuje pravo na pokretanje građanskog postupka radi naknade štete od lica koje ju je eksploatisalo, dok se istovremeno iz humanitarnih razloga obezbeđuje dozvola boravka tokom tog perioda, kao i zaštita žrtava - svedoka tokom i posle suđenja (bez razlike da li se radi o krivičnom ili građanskom postupku). U Uputstvu Komisije izričito je navedeno da će žrtvama trgovine ljudima i prisilne seksualne eksploatacije biti dozvoljen boravak tokom trajanja sudskog postupka u kome učestvuju kao procesni subjekti ili svedoci, dok o potrebi njihove zaštite odlučuju tokom međusobne saradnje pravosudni i policijski organi.

Već naredne godine Evropski parlament je u posebnoj Rezoluciji, praćenju odgovarajućom Okvirnom odlukom Komisije, naveo niz specifičnih mera usmerenih na zaštitu žrtava trgovine ljudskim bićima, kao što su: dozvola vremenski ograničenog boravka u zemlji, pravo na socijalnu zaštitu, zdravstvenu negu i psihološku pomoć, dozvola rada tokom perioda odobrenog boravka i (moguća) primena mera obuke ili profesionalnog osposobljavanja u istom periodu.⁴¹

U ministarskoj Deklaraciji prihvaćenju 26. aprila 1997. u Hagu takođe se ističe ideja o vremenski odobrenom boravku žrtvama trgovine, kao jedna od mera koja bi trebalo da ohrabri žrtve na saradnju sa policijom i na davanje podataka. Standardi sadržani u ministarskoj Deklaraciji donetoj u Hagu, kao i odredbe ranije navedene Konvencije o zaštiti prava migranata i članova njihove porodice, predviđaju obaveze države u pogledu sprečavanja trgovine ljudima kao i obaveze prema migrantskim radnicima. Status vremenski dozvoljenog boravka (*temporary residence status*) za žrtve trgovine predviđa se i na osnovu *Joint Action* od 24. februara 1997. godine⁴² prihvaćenog od Komisije po osnovu čl. K, 3. Ugovora o Evropskoj uniji, u kome se predviđaju dalje mere za sprečavanje trgovine ljudima i seksualne eksploatacije dece. Primena ovog plana akcije u stvari predstavlja implementaciju DAPHNE programa zajedničke akcije (2000-2003. godine) koji je u prethodnom periodu bio namenjen suzbijanju nasilja protiv dece, mladih i žena.

Prateći stanje u oblasti sprečavanja trgovine ljudima Evropska komisija je 1998. godine podnela Parlamentu posebnu Okvirnu odluku o da-

41. Res. A4 - 0372/1997, the Commission Communication to the Council and the European Parliament on Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, 16. December 1997.

42. Objavljeno u: OJ L 63, 4 March 1997, p. 2 I sl.

ljim akcijama na borbi protiv trgovine ljudima.⁴³ U ovom saopštenju insistira se na bliskoj vezi između potreba imigracione politike koja se odnosi i na žrtve trgovine ljudima i pitanja povećanja ovlašćenja sudova u suđenju organizatorima trgovine ljudima (posebno u pogledu uspostavljanja saradnje sa tužilaštvima i izgleda da žrtva ostane u zemlji radi zaštite). Već tada je, na osnovu iskustava Belgije, Italije i Holandije, Komisija preporučila da bi odgovarajuće odredbe trebalo da budu prihvaćene i u drugim zakonodavstvima.

Rezolucija Evropskog parlamenta o trgovini ženama iz 2000. godine doneta je na osnovu podnetih kominikea Komisije u kojima je konstatovano da su sistemi direktne ili indirektno zabrane prostitucije primenjeni u većini nacionalnih zakonodavstava država članica Evropske Unije, i da takvi sistemi doprinose pojavi "crnog seks tržišta" na kome monopol uspostavljaju organizovani kriminalci. Žrtve takve trgovine su nelegalni migranti, a njihov nelegalni status najvažnija je faktička okolnost koja pogoduje njihovoj društvenoj marginalizaciji i nekontrolisanoj primeni nasilja prema njima.⁴⁴

Evropska unija, kao najvažniji vid evropske institucionalne integracije, proteklih godina je preko Komisije preduzimala različite akcije na sprečavanju trgovine ljudima i ujednačenju imigracione politike, prava azila i drugih prava stranaca. STOP program Evropske unije primenjivan je u periodu od 1996. do 2000. godine, a zatim produžen za još dve godine. Ovaj program je podrazumevao finansijsku podršku organizovanju obuke, edukacije i seminarara radi prevencije trgovine ljudskim bićima. U okviru aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima najveću popularnost ima tzv. DAPHNE program, kojim rukovodi Evropska komisija, a primenjuje se u Francuskoj, Velikoj Britaniji, Italiji, Španiji, Austriji i Belgiji. Iz ovog programa finansiraju se nevladine organizacije, a treba da bude primenjen u periodu od 2000. do 2003. godine. Izvori komunitarnog prava, kao i celokupne aktivnosti preduzete u okviru Evropske unije u proteklom periodu doveli su do uspostavljanja zavidnog nivoa harmonizacije zakonodavstava država - članica.

Zaključak

Trgovina ljudskim bićima predstavlja specifičan vid ekonomske (ilegalne) migracije žena. Uzroci te migracije istovremeno uslovljavaju pojavu i obim trgovine ženama. Ilegalni status žena - migranata, koje se najvećim

43. Communication on further actions in the fight against trafficking in women, COM (1998), 726, 9. December 1998.

44. Resolution A-50127/2000 (19 May 2000), par I., nav. prema Ashola H., op. cit., str. 56.

delom angažuju u seks industriji, otežava mogućnost njihove bilo kakve pravne zaštite, kao i saradnje sa nadležnim državnim organima zaduženim za otkrivanje i procesuiranje slučajeva trgovine ljudima. U pokušaju da se ovaj problem prevaziđe, sve se češće preporučuje zastoje u izvršenju mere deportacije strankinja u slučajevima kada su one spremne da, kao svedoci, sarađuju sa državnim organima u toku krivičnog postupka pokrenutog za organizovanje trgovine ljudima. U tom slučaju njima se obezbeđuje smeštaj, odgovarajuće dozvole boravka, zaštita i pomoć (materijalna i psihička) tokom dozvoljenog boravka do završetka sudskog postupka u kome učestvuju. Ovakvim odredbama trebalo bi da bude dopunjena postojeća jugoslovenska pravna regulativa koja se odnosi na kretanje i boravak stranaca, kao i na savezno prekršajno zakonodavstvo, čime bi se izašlo u susret ne samo međunarodnopravnim obavezama prihvaćenim potpisivanjem Konvencije iz Palerma, nego i praktičnim i humanim razlozima koji se tiču suzbijanja trgovine ljudskim bićima na ovim prostorima i radikalne promene društvenog odnosa prema ženama žrtvama takve trgovine.

Nataša MRVIĆ-PETROVIĆ, Ph.D.
Scientific Counsellor,
Institute of Comparative Law,
Belgrade

SUPRESSING THE TRADING OF PEOPLE FROM THE ASPECT OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF FOREIGN MIGRANTS' POSITION

Summary

The present study is a review and an analysis of the most significant international legal sources and activities undertaken by the United Nations Organization, the Council of Europe and the European Union in the sphere of suppressing the trading of people (from the aspect of preventing the illegal migration). The author emphasises that these activities are coordinated with the considerable change in the trends and characteristics of (European) migrations after 1989. Recent legal documents enacted by the Council of Europe and the European Union, in accordance with the experiences gained by the legislations of Belgium, the Netherlands and Italy, recommend a standstill in the application of measures of deportation of foreign migrant women who are the victims of trading of people and who are ready to cooperate with state authorities in course of the criminal proceedings against the organisers of such trade. In concordance with such trends and with the commitments assumed by signing the so-called Palermo Convention (of 2000), it is necessary to provide in Yugoslav law as well, similar possibilities of standstill or postponement of measures of deportation of aliens.